

Metodika

Téma 3

Propaganda aneb když jsou slova zbraní (1933–1945)

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Č. projektu: CZ.02.3.68/0.0/0.0/18_067/0012386

multikulturní
centrum
praha

Obsah

Téma 3: Propaganda aneb když jsou slova zbraní (1933–1945)

Hodina 1. Dějiny médií: odkud získáváme informace?	3
Hodina 2. Propaganda – co to je?	6
Hodina 3. Čapkova Bílá nemoc jako odraz doby	10
Hodina 4. Meziválečné dění pohledem Voskovce a Wericha	13
Hodina 5. Propaganda ve službách Protektorátu	17
Hodina 6. Vládce mořských hlubin – propaganda v literatuře pro mládež	22

Hodina 1

Dějiny médií: odkud získáváme informace?

Předmět: Občanská výchova | Čas: 45 minut

Struktura hodiny:

1. aktivita

Časová osa (5 minut)

- Evokace

➤ Celá třída společně vyjmenovává různé druhy masmédií. Poté žáci masmédiá řadí na časovou osu chronologicky podle jejich vzniku.

Příklady dat k jednotlivým masmédiím, která žáci mohou vyjmenovat a umisťovat na časovou osu:

- Noviny – 1893 – začínají vycházet
Lidové noviny
- Rozhlas – vznik československého rozhlasu 1923, 1. rozhlasové vysílání obecně 1920 – Velká Británie
- Film – 1896 – první promítání filmu v Československu, 1921 – vznik A-B filmových továren v Praze
- Televize – první vysílání – 1925 – USA, první pravidelné vysílání – 1935 – Berlín, 1. 5. 1953 – zahájení pravidelného zkušebního televizního vysílání ze Studia Praha
- Internet – vznik domény www. – 1991
- Facebook – spuštění 2004
- Instagram – založení 2010
- Tik Tok – spuštění 2016
- Pinterest – spuštění 2010

← pokračování na další straně

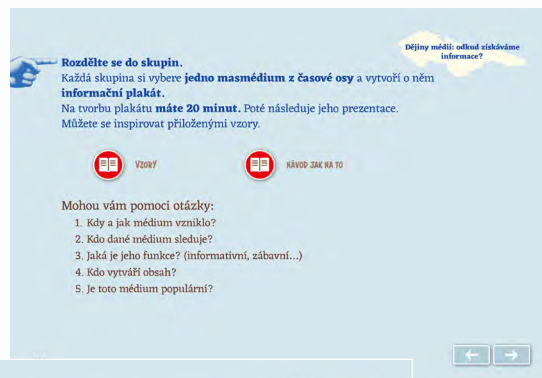
2. aktivita

Workshop (40 minut)

1. část (30 minut)

- Skupinová práce
- Tvorba informačního plakátu o vybraném masmédiu
- Prezentace
- Kreativní aktivita
- Možnost využít programy: Canva a PowerPoint

➤ Cílem aktivity je, aby se žáci prostřednictvím tvorby plakátu zamysleli a porozuměli základním aspektům fungování konkrétního masmédiu. Žáci mají k dispozici příklad, jak plakát mohou zpracovat, a také sadu otázek, na které by měl plakát odpovědět.

2. část (10 minut)

- Závěrečná diskuse

Doporučené otázky do závěrečné diskuse:

1. Jsou jednotlivá média demokratická (tj. dostupná všem lidem)?
2. Čím jsou jednotlivá média specifická?
3. Která z médií jsou podle vás přijímána ve společnosti jako důvěryhodný zdroj informací?

➤ Společné shrnutí jednotlivých prezentací, definování principů fungování a základních rozdílů mezi jednotlivými masmédi.

Cíl hodiny:

- **Oborová úroveň:**

- Žák je schopen vyjmenovat různé druhy masmédií a je schopen je časově zařadit.

- **Kompetenční úroveň:**

- Žák se naučí/zlepší si komunikační schopnosti v rámci skupinové spolupráce.
- Žák se naučí/zlepší si své prezentační schopnosti.

Kontext:

„Medium is the Message“ – Médium je zpráva, tvrdil kanadský sociolog a mediální teoretik Marshall McLuhan ve slavné knize „Understanding Media – the Extension of Man“ (1964). McLuhan tvrdí, že bychom se neměli soustředit jen na obsah sdělení, ale také na samotné médium. Médium totiž určuje způsob sdělení, ale tím také způsob, jakým informace chápeme, jak komunikujeme a jak informace získáváme. S každou mediální revolucí a nástupem nové technologie pro sdílení informací se změnil i způsob, jak spolu lidé komunikují.

První výraznou revolucí byl vznik písma, který umožnil oddělit informace od mluvčích a uchovávat informace na dlouhou dobu. Britský historik Benedict Anderson ve své studii **Představy společenství** (1983, česky 2008) ukazuje, že rozšíření písma po vynálezu knihtisku a masovém rozšíření gramotnosti je jednou z příčin vzniku moderních národů. Tisk a jeho produkty umožnily vytvořit pouto mezi lidmi, kteří žijí daleko od sebe a mluví odlišnými dialekty. Skrze noviny a romány se sdílely informace a příběhy, které jsou základem kolektivní identity různorodých skupin lidí.

Tato první mediální revoluce trvala staletí, ve století dvacátém se ale tento vývoj postupně zrychloval. První revolucí byla fotografie a film, které lidi v mnohém vrátili k vizuálnímu přijímání informací. V jednadvacátém století pak přišly sociální sítě, kde se komunikuje obrázkovými memy (Facebook), fotografiemi (Instagram), sdělení se zkracuje (SMS nebo Twitter) nebo se sdělení shrnuje krátkými videi (YouTube, TikTok). Všechna nová média či sítě mění způsob, objem a rychlost šíření informací, které konzumujeme.

Pro tuto hodinu jsme jako příklad připravili informace o tzv. starých médiích, o tom, jak ovlivnila společnost v době svého vzniku. Žáky a žákyně vyzýváme k tomu, aby se stejným způsobem zamysleli nad médii, skrze která komunikují oni. Hodina tak má jak rozměr předávání informací, tak rozměr samostatné kreativní práce, ke které si mohou žáci a žákyně informace dohledat. Závěrečná debata pak nabízí možnost otevřít diskusi právě o tom, jak média ovlivňují naše životy a jak se jejich role měnila v průběhu dějin.

Doporučení:

- K tvorbě plakátu mohou žáci využít také online grafický program Canva. Do tohoto programu je možné předem nahrát materiály, ze kterých si následně žáci mohou vybírat například fotografie či ilustrace, které použijí. Také si mohou zvolit libovolný font písma. Pro tvorbu plakátu mohou také využít program PowerPoint – plakáty jednotlivých skupin je možné nahrát do společné prezentace, kterou budou mít následně k dispozici všichni žáci.

Hodina 2

Propaganda – co to je?

Předmět: Občanská nauka, Dějepis | Čas: 45 minut

Struktura hodiny:

1. aktivita

Myšlenková mapa (5 minut)

- Celá třída společně
- Úvodní aktivita

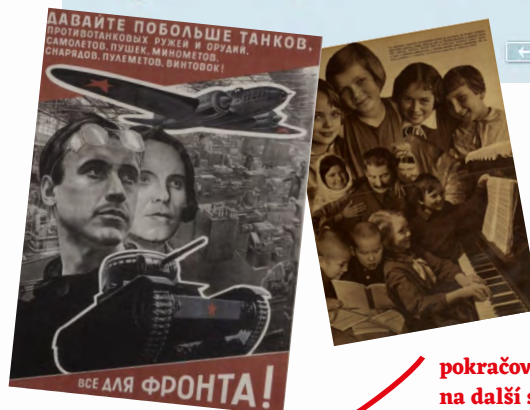
➤ Na základě myšlenkové mapy k pojmu „Propaganda“ žáci společně s učitelem vytvoří vlastní definici tohoto pojmu.

2. aktivita

Analýza dobových propagandistických materiálů (30 minut)

- Skupinová práce (20 minut)
- Práce s dobovými materiály
- Reflexe (10 minut)

➤ Žáci mají k dispozici pět dobových ukázek propagandy – plakát, fotografickou koláž, ukázkou z filmu, ukázkou z rozhlasového vysílání a novinový článek. Každá z ukázek zobrazuje jinou formu propagandy. Úkolem žáků je analyzovat jednotlivé dobové propagandistické materiály, které mají k dispozici, a na jejich základě určit rysy, kterými se propaganda vyznačuje. Své názory a zjištění si skupiny vzájemně porovnají.

➤ pokračování na další straně

3. aktivita

„Re-definice“ úvodní definice propagandy (10 minut)

- Celá třída společně
- ➡ Celá třída společně promýšlí otázku: „Na základě informací, které jste se dozvěděli, je definice ‚propagandy‘ ze začátku hodiny přesná? Změnili/doplnili byste ji nějak?“

← pokračování z předchozí strany

Zamyslete se:

Podívejte se na definici propagandy, kterou jste vypracovali na začátku hodiny. Po informacích, co jste se dozvěděli, je tato definice přesná? Změnili/doplnili byste ji?

Původní definice:

Závěrečná definice:

10 | 13

Cíl hodiny:

- **Oborová úroveň:**
 - Žák je schopen vysvětlit, co je propaganda, a je schopen popsat její znaky.
 - Žák dokáže vyjmenovat totalitní režimy v meziválečné Evropě a způsoby jejich sebepropagace.
 - Žák je schopen identifikovat propagandistický materiál.
- **Kompetenční úroveň:**
 - Žák je schopen analyzovat dobový materiál – text, plakát, fotografii, film.

Kontext:

Dobové propagandistické materiály pochází z různých zdrojů a období. Cílem bylo, aby se žáci seznámili s co nejpestřejší škálou propagandistických materiálů a aby si uvědomili, že propaganda prostupovala všemi aspekty mediálního života.

Zdroje jednotlivých materiálů:

1. Propagandistický plakát ze Sovětského svazu z roku 1942

Plakát zobrazuje válečné odhodlání a nasazení heslem „Vše pro vítězství“. (Zdroj: J. Zelníček, J. Třeštík. Moc obrazů, obrazy moci: politický plakát a propaganda: Galerie U Křižovníků 26. 1.–30. 3. 2005 = Power of images, images of power: political poster and propaganda: Gallery U křižovníků 26. 1.–30. 3. 2005: katalog výstavy. Praha: Galerie U Křižovníků, 2005, s. 81).

2. Dobová fotografická koláž

Pochází z roku 1936 a zobrazuje Stalina obklopeného šťastnými ženami a dětmi. Fotografie byla zveřejněná v časopise Svět sovětů (Zdroj: Svět sovětů: časopis přátel Sovětského Svazu. č. 4, 1. 4. 1936, s. 18). Měsíčník Svět sovětů s podtitulem: časopis přátel Sovětského svazu začal vycházet v roce 1932 a vycházel až do roku 1938, kdy byl zakázán. Jak název časopisu napovídá, jeho vznik a následující existence byla úzce spjata s Komunistickou stranou Československa a hlavně se Svazem přátel SSSR, organizací, která podporovala SSSR, jeho ideologii a jeho mezinárodní uznání Československem.

(Zdroj: J. Halada. Encyklopedie českých nakladatelství 1949–2006. Praha: Libri, 2007, s. 190.

H. Dzeraviah. Analýza témat v časopise Svět Sovětů se zaměřením na téma sovětské ženy.

Diplomová práce. FSV UK, 2016, s. 14–17.)

3. Film – ukázka z pořadu „Hledání ztraceného času“

https://www.youtube.com/watch?v=W8JxYx_2P08 – pasáž: 13:17–15:46. Filmová ukázka zachycuje shromáždění Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě v sále Pražského hradu v roce 1944. Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě byla organizace založená v roce 1942 za účelem výchovy české mládeže v Protektorátu Čechy a Morava v duchu národněsocialistických idejí. Pro tyto potřeby dokonce vycházely specializované časopisy, pro chlapce – Správný kluk a pro dívky – Dívčí svět. Tyto časopisy přinášely informace o činnosti Kuratoria, ale také informace o válce, dále články o tom, jak by měl/a vypadat a chovat se správný/á kluk/dívka, tak aby jeho/její chování podporovalo společný cíl budování národněsocialistického zřízení. Stejně jako podobné instituce pro výchovu mládeže měli i členové Kuratoria svou specifickou uniformu, znak a také pozdrav. Kuratorium organizovalo pro mládež mnohé sportovní a kulturní akce.

Pořad „Hledání ztraceného času“ je dokumentární pořad vysílaný Českou televizí od roku 1992 do roku 2013. Pořad se tematicky zaměřoval na historické záběry z dějin Česka.

4. Rozhlasová ukázka

<https://plus.rozhlas.cz/vysilacka-pravda-vitezi-aneb-nacisticka-rozhlasova-propaganda-v-roce-1938-7627457> 3:38–4:50, pochází z rozhlasového vysílání nacistického propagandistického programu „Pravda vítězí“. Vysílání z Vídně začalo roku 1938, krátce po obsazení Rakouska nacistickým Německem. Název stanice odkazoval na nápis na prezidentské standartě. Vysílalo se v češtině a vysílání bylo prezentováno jako zpravodajství vídeňských Čechů pro krajany v Československu. Ve skutečnosti se však jednalo o propagandistické vysílání organizované německými úřady. Nahrávka pochází z 10. září 1938 a objevuje se v ní silný antisemitismus. Židé jsou označováni jako rozvraceči světového míru.

5. Ukázka z dobových novin z článku „Sovětský svaz mezi dvěma pětiletkami“

Článek byl vydán v roce 1932 v časopise Domov a svět (Domov a svět. r. 6, č. 8, Praha: Pokrok, 20. 2. 1932, s. 120–121). Článek reaguje na rozšiřující a prohlubující se hospodářskou krizi v Evropě. Vůči propadajícím se ekonomikám střední a západní Evropy a vzrůstajícímu počtu nezaměstnaných staví do kontrastu sovětské plánované hospodářství. V článku je popsána životní situace, ve které se nachází dělník v SSSR. Situace dělníků je popisována jako skromná, ale zároveň jako stabilní – dělníci se nemusí bát o svou práci, mají kde spát a i co jíst. Oproti tomu je vykreslen dělník ze západní Evropy, který, jak článek přiznává, když má práci, se má lépe než dělník v SSSR, avšak momentálně kvůli pádu ekonomik nemá tento dělník nic. V článku se čtenář také dočte o úspěších sovětské ekonomiky, o tom, co všechno se za posledních pět let podařilo vybudovat ve prospěch průmyslu a ve prospěch zvýšení životní úrovně obyvatel SSSR. Článek je zakončen chválou sovětského modelu hospodářství s vidinou příznivé budoucnosti „Vytvořivše takto nejen hospodářský plán, ale i příznivé psychologické ovzduší v národech, mohou sovětské vůdce dosti oprávněně vyslovovat své naděje, že se první pětiletka s úspěchem dovede do konce a druhá s úspěchem začne.“

Pro dosažení výukových cílů jsme zvolili tři aktivity, které na sebe logicky navazují. V první aktivitě žáci sami pojmenovávají, co o propagandě vědí, resp. tuší. V této úvodní fázi učitel zjistí, jaké předporozumění mají žáci o problematice. Následně se žák seznámí s reálnými dobovými propagandistickými materiály. Pomocí analýzy těchto materiálů dochází ke konfrontaci žákových dosavadních znalostí. Cíleně jsme vybrali materiály z různých období a z různých zemí, aby tak žák porozuměl tomu, že propaganda je fenoménem, který se využíval (a využívá) napříč státy a společnostmi. Na závěr hodiny se žáci vrátí k definici, kterou společně vytvořili na začátku a na základě nově získaných vědomostí ji zrevidují. Proces reflexe svých vlastních vědomostí ve světle vědomostí nově získaných upevní u žáků jejich poznání.

Doporučení:

1. aktivita: Myšlenková mapa

Pro tvorbu myšlenkové mapy můžete využít také online nástroj:

Mind master – <https://www.mindmaster.io/online/create>

Hodina 3

Čapková Bílá nemoc jako odraz doby

Předmět: Český jazyk a literatura | Čas: 45 minut

Struktura hodiny:

1. aktivita

Bílá nemoc – úvod do díla (15 minut)

- Skupinová práce
- Práce s dobovými materiály

➤ Žáci mají k dispozici několik novinových článků, které poukazují na to, jak nadšeně byla hra přijata v Československu, i na problémy, které její uvedení provázely např. v Rakousku. Cílem je získat základní povědomí o díle (postavy, téma, autor). Další informace mohou žáci dohledat na internetu, nebo je poskytně vyučující.

Rozdělte se do skupin.

Znáte hru Karla Čapka Bílá nemoc? Přečtěte si tři dobové zprávy a odpovězte na otázky.

1. O čem hra pojednává?
2. Kdo jsou hlavní postavy?
3. Kde se hra uváděla?
4. Jaký měla úspěch?
5. Setkalo se uvedení hry s problémy?

2 | 11

Čapková Bílá nemoc jako odraz doby

TESTOVÁ OTÁZKA 1

TESTOVÁ OTÁZKA 2

TESTOVÁ OTÁZKA 3

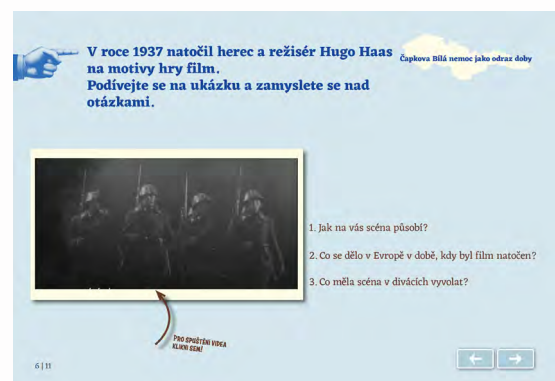

2. aktivita

Bílá nemoc – film (10 minut)

- Samostatná práce
- Práce s ukázkou dobového filmu

➤ Ukázka jednoznačně odkazuje k nacistickým způsobům propagandy a kultu jednoho diktátora. Žáci mají tuto historickou paralelu pojmenovat.

pokračování na další straně

3. aktivita

Bílá nemoc – ukázka z díla (15 minut)

- Práce ve dvojicích
 - Četba z ukázky z literárního díla
 - Vypracování otázek
- Ukázka ze hry otevírá téma propagandy a manipulace. Žáci se seznámí také s Čapkovým jazykovým stylem.

← pokračování z předchozí strany

Rozdělte se do dvojic. Přečtěte si ukázku z díla Bílá nemoc a odpovězte na otázky

Čapková Bílá nemoc jako odraz doby

Třetí úkolem

1. Bílá nemoc je komedie.
☐ A) Ano ☐ B) Ne

2. Hlavní maršálův cíl je vést svoji zemi do války.
☐ A) Ano ☐ B) Ne

3. Národ válku čím dál více podporuje.
☐ A) Ano ☐ B) Ne

4. Ministr války navrhuje donutit lékaře Galéna, aby dal k dispozici lék na bílou nemoc.
☐ A) Ano ☐ B) Ne

5. Maršál se nakonec rozhodne začít válku ihned.
☐ A) Ano ☐ B) Ne

7/11

4. aktivita

Závěrečná diskuse (5 minut)

- Celá třída společně

Doporučené otázky do závěrečné diskuse:

1. Čím nebo kým se Karel Čapek inspiroval?
2. Ovlivnila hra a film Bílá nemoc někoho?
3. Může umělecké dílo ovlivnit politiku? Mají se o to umělci snažit?
4. Jaké byly další osudy Karla Čapka? (můžete dohledat)

Cíl hodiny:

• Oborová úroveň:

- Žák zná dílo Bílá nemoc, jeho recepci a základní informace o Karlu Čapkovi. Žák chápe i dobový a politický kontext vzniku díla a dokáže pojmenovat jejich vztah a obecně promýšlet politickou funkci umění.

• Kompetenční úroveň:

- Žák je schopen analyzovat literární umělecký text a jeho filmové zpracování.

Kontext:

Drama Karla Čapka *Bílá nemoc* patří k jeho pozdním dílům, kdy se autor obrátil od studií individuálních životních situací k otevřeně společenské kritice. Po vydání novely *Obyčejný život* (1934) nastává v Čapkově díle zlom. V dalších dílech se rozhodl vědomě reagovat a varovat před nebezpečím války a diktátorskými režimy. Hra *Bílá nemoc* měla premiéru v roce 1937 a byla jednoznačně reakcí na mezinárodně-politickou situaci. Čapek odmítal, že by v postavě Maršála zobrazoval přímo Adolfa Hitlera: „..., ten diktátorský stát, ve kterém vládne Maršál, není pro mne Německo, není Itálie, není Turecko, není žádný z evropských států, nýbrž je to kus obecného evropského a politického a duchovního teritoria. Jak známo, otrásá se dnešní svět samými diktátorskými a nacionálními dynamismy různých denominací a forem, je to obecný úkaz, který by ani nebylo spravedlivě lokalizovat zeměpisně.“ (K. Čapek. O doktorech, profesorech a univerzitách, in: *O umění a kultuře III*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s. 766).

V době silícího československo-německého sporu ale byla hra diváky chápána jako kritika německé politiky, měla proto úspěch nejen v Československu, ale i v dalších státech, které stály v protihitlerovské koalici. Žáky necháváme pracovat i s dobovým článkem zachycujícím negativní reakce od skupin obyvatelstva v zemích, které plány nacistického Německa podporovaly. Ve Vídni bylo zrušeno hostování Slovenského národního divadla právě se hrou *Bílá nemoc*, protože její politické poselství bylo vnímáno jako provokace. (Ve výše citovaném textu také Čapek vzpomíná, že původní text hry byl změněn i kvůli československým cenzorům, aby nebyl příliš politicky provokativní.)

Paralely hry s nacistickým Německem ještě zdůraznil ve svém filmovém pojetí Hugo Haas, který kromě režie ztvárnil také hlavní roli lékaře Galéna.

Bílá nemoc končí tragicky, když Galén i maršál umírají, ale válce se už nedá zabránit. Stejně tak ani Karel Čapek svým uměleckým apelem neodvrátil válku. Zemřel v prosinci 1938 a všeobecně se věří, že na jeho smrt měly vliv útoky druhorepublikového tisku. Hugo Haas, umělec židovského původu, musel v dubnu 1939 emigrovat do USA.

Hlavním cílem výukové hodiny je především, aby žáci a žákyně pojmenovali historické paralely, na které odkazuje hra *Bílá nemoc*. V hodině je možné otevřít i otázku, do jaké míry má být literatura politická a také, jaký vliv může mít na společnost. Jako úvodní aktivita je zvolena práce s dobovými ohlasy hry, která zasazuje dílo do kontextu. Žáci pracují také s filmovou ukázkou, která je pro ně přístupnější a motivuje je k práci s textem. Pro závěrečnou práci s textem je zvolena ukázka z druhého dějství, kdy Maršál diskutuje s ministrem propagandy o způsobech, jak obyvatele přesvědčit o válce. Ukázka tak spojuje hodinu s tématem celého výukového bloku, kterým je propaganda.

Doporučení:

Hodinu nebo aktivitu z ní můžete použít i jako úvod k divadelnímu představení *Bílé nemoci* nebo shlédnutí celého filmu.

Meziválečné dění pohledem Voskovce a Wericha

Předmět: Český jazyk a literatura, Dějepis | Čas: 45 minut

Workshop

Kat a blázen – úvod do hry (10 minut)

- [illegible]

Prečtěte si komiks a odpovězte na otázky.

Meziváleční dějiny pohledem Voskové z Wurticha

ROZKUS

1. Proč byl Melichar Mahuleno odsouzen?

- ☐ a) Zorganizoval demonstraci proti císaři.
- ☐ b) Při čistkách předběžně vyšetřil „duje“ na jezevčíka, ale císař si myslěl, že to „duje“ patří jemu.
- ☐ c) Přivlekl jezevčíka na chůdku před císařem.

2. Kdo byl Čiernera?

- ☐ a) Ministr pro veřejné blaho, který křivě svědčil v procesu proti Mahulenovi.
- ☐ b) Soudek v procesu s Mahulenem.
- ☐ c) Kat, který měl vykonat Mahulenoovo popravení.

3. Jak se vyvíjel postup naverbujících bratřích od začátku hry do konce? Přiházejte příklady čísla od 1–4.

- ☐ a) Byli považováni za mrtvé, odvoláni a vězněni
- ☐ b) Zjistilo se, že jsou na živu, a stali se pro Břapto a Břapto problémem.
- ☐ c) Byli prohlášeni za vladce.
- ☐ d) Odcházejí, protože jsou z vládního úřadu.

4. Co se stalo s jednotlivými postavami?

- ☐ a) Melichar Mahuleno, Guspar Radisko
- ☐ b) Čiernera
- ☐ c) Břapto, Břapto

5. Jak se měnila politická situace v zemi?

- ☐ a) Monarchie, republika, diktatura
- ☐ b) Diktatura, monarchie, republika.
- ☐ c) Diktatura, republika, monarchie.

Rozbor písně z hry „Kat a blázen“ (10 minut)

- Rozdělte se do dvojic.**

Poslechněte si píseň ze závěru hry Kat a blázen.
 Dělejte si poznámky a nakonec napište shrnutí, o čem píseň je.

  PRÁCE

Ve které části písni se popisuje proměna demokratického zřízení na diktaturu / totalitní režim?

- pokračování na další straně**

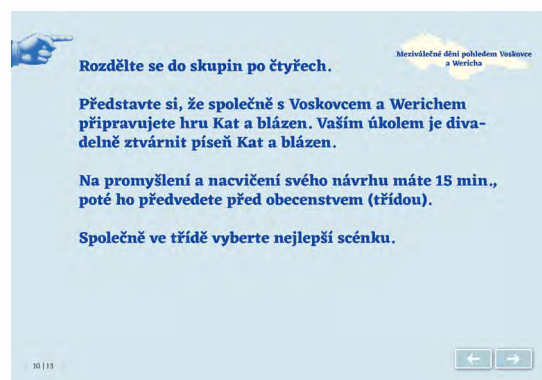

3. část

Divadelní ztvárnění písně (25 minut)

- Skupinová práce
 - Prezentace jednotlivých skupin
- Cílem aktivity je, aby byli žáci schopni díky porozumění obsahu umělecky ztvárnit část divadelní hry. Prostřednictvím dramatizace obsahu hry žáci rozvíjí svou kreativitu, zlepšují své komunikační schopnosti a schopnosti improvizace.

← pokračování z předchozí strany

Cíl hodiny:

• Oborová úroveň:

- Žák se prostřednictvím hry „Kat a blázen“ seznámí s tvorbou Voskovce a Wericha a Osvobozeného divadla.
- Žák je schopen vysvětlit propojení obsahu divadelní hry / tvorby Osvobozeného divadla s meziválečným politickým děním.

• Kompetenční úroveň:

- Žák rozumí a je schopen interpretovat dobový divadelní text.
- Žák je schopen divadelně ztvárnit určité sdělení.

Kontext:

Divadlo, tak jako mnohé jiné umělecké prostředky, reaguje na dění ve společnosti. Vznikají nová představení, která reflektují, často kritizují či parodují společenské a politické dění. Na druhé straně může politický vliv častokrát zasáhnout právě do toho, co se hrát bude nebo nebude, jinak řečeno, co je pro režim žádoucí, aby se hrálo, jaké obrazy společnosti jsou žádoucí k propagaci mezi diváky.

Osvobozené divadlo pod vedením Voskovce a Wericha patřilo k těm divadlům, které svými divadelními hrami reagovalo na meziválečné společenské a politické dění, a to nejen v Československu, ale také v Evropě.

Hra „Kat a blázen“ svým obsahem reagovala na vzrůstající moc totalitních režimů v Evropě. Premiéru měla 19. října 1934 a nezůstala bez zájmu veřejnosti. Aktuálnost prezentovaných témat a problémů a jejich živý dopad na československou společnost demonstruje i situace z 30. října 1934, kdy muselo být představení této hry přerušeno kvůli nepokojům v hledišti. Československý tisk přinesl o této události rozporuplné informace, co se týče vážnosti situace, ale i toho, kdo byl viníkem a kdo byli provokatéři – zda samotní Voskovec a Werich se svou „pobuřující“ hrou, nebo mladí čeští fašisté, kteří akci dopředu plánovali a jejichž cílem bylo zabránit v reprízách hry, která poukazovala na sílící totalitní režimy.

Voskovcův a Werichův postoj k diktátorství nejlépe vystihuje píseň Kat a blázen. V první sloce se vypráví o králi, kterého nikdo nebral vážně, dokud si neobstaral kata, který strašil lidi, a blázna, který jediný se směl králi smát. Druhá sloka a refrén ukazují, jak se situace změnila v moderní době... Text písně pochopitelně parafrázoval cestu Adolfa Hitlera od naprosté bezvýznamnosti k absolutní nadvládě nad Německem.

Zdroj: M. Schonberg. Osvobozené. Praha: Odeon, 1992, s. 211.

Obsah hry „Kat a blázen“:

Děj hry se odehrává v imaginárním Mexiku. Hlavními postavami jsou vězeň Melichar Mahuleno a kat Gaspar Radůzo. Mahuleno byl odsouzen k trestu smrti za zneuctění císaře. Když při průvodu císař míjel Mahulena, ten zařval ve stejnou chvíli FUJ! Nebylo to však myšleno na císaře, ale na exkrement jezevčíka. To si však nikdo nenechal vysvětlit a Mahuleno byl odsouzen k trestu smrti na vzdáleném ostrově, popravu měl vykonat kat Radůzo. Následně se však v zemi změnil režim, padla nenáviděná monarchie a Radůzo a Mahuleno, o kterých se všichni domnívali, že jsou mrtví, se stali národními hrdiny. Jejich kultu ve svých programech využili dva političtí vůdci nedávno sloučených politických stran Dona Blasca Ibane (radikálního revolucionáře) a Dona Vasca Ibayo (vlasteneckého plantážníka), kterým zmrtvýchvstání postav nebylo vhod. Ibane a Ibayo se snaží Radůza a Mahulena prohlásit za diktátory a doufají, že s nimi budou moci následně manipulovat. Radůzo a Mahuleno se svých diktátorských rolí rychle nabaží a chtějí se vrátit do vězení, přesvědčí bojácného úředníka Dona Baltazara Carierru, aby se stal diktátorem místo nich. Podaří se jim utéct a Carierra se zmocní vlády. Carierra, omámen mocí, se pustí do vyvražďování všech okolo, nakonec nemá koho dál zabíjet, začne se hádat se svým stínem a ve snaze se ho zbavit zabije sám sebe.

Cílem hodiny je prostřednictvím konkrétního příkladu jedné divadelní hry žákům demonstrovat propojenost umělecké tvorby se společenským a politickým děním meziválečného období. V úvodu hodiny se žáci seznámí s obsahem hry samotné. Následně si žáci poslechnou nahrávku konkrétní písně z představení a jejich úkolem je analyzovat její obsah. Poslední část hodiny stojí na prvcích dramatické výchovy. Úkolem žáků je umělecky ztvárnit píseň, kterou jenom slyšeli, ale vědí, že byla součástí divadelního představení. Nutnost umělecky vyjádřit poselství písně tak, aby mu publikum porozumělo, klade na žáky vyšší nároky nejen v oblasti porozumění obsahu a kontextu textu, ale také na jejich komunikační a kreativní dovednosti.

Doporučení:

1. část: Kat a blázen – úvod do hry

- Po absolvování aktivity učitel může svým výkladem doplnit informace o obsahu hry a také o Osvobozeném divadle.

2. část: Rozbor písně z hry Kat a blázen

- Při závěrečné diskusi můžete položit také otázky směřující k analýze použitých básnických prostředků:
 - Jak se nazývá část básně, která se skládá z několika veršů a obsahuje jednu ucelenou myšlenku?
 - Jaký druh rýmu je v písni použit?

Hodina 5

Propaganda ve službách Protektorátu

Předmět: Dějepis | Čas: 45 minut

Struktura hodiny:

1. aktivita

Propaganda v Protektorátu Čechy a Morava – úvod (15 minut)

- Práce ve dvojicích
 - Analýza dobových fotografií a novinového článku

➤ Žáci analyzují dobové materiály, k jejich analýze mají k dispozici otázky. Cílem aktivity je uvést žáky do problematiky protektorátní propagandy.

Rozdělte se do dvojic.
Podívejte se na fotografie a přečtěte si text.
Odpovězte na otázky.

Fotografie **Text**

1. Jak na vás na první dojem fotografie a text působí?

2. K jaké události se text a fotografie váže?

3. Jak je daná událost popisována?

4. Jaké symboly jsou použity a proč?

5. Jak je vyobrazen česko-německý vztah?

6. Jak měly fotografie a texty působit na čtenáře?

Dívčí svět, 8. 3. 1944

Propaganda ve službách Protektorátu

Patnáctým březnem 1939 staly se naše země Čechy a Morava součástí Velkoněmecké Říše. Čechy a Morava nebyly k Říši uměle přirůzeny, jak se v prvních okamžicích většina našeho národa domnívala, nýbrž se vrátily svobodně a v úplném míru do říšského celku. ...

Jakou příchod a jakým nadšením jsme naplnili my mladí Češi, kteří si uvědomujeme velikost Říše v dějinách, její velké poslání v přítomnosti. Říše není nějaký stát nebo národ, Říše je více než stát, více než národ, Říše je poslání. Podívejme se nyní na úkoly a povinnosti, před které jsme byli postaveni historickou pravdou v dnešní době. Z malých poměrů bývalého státu, z omezeného prostoru, jsme vstoupili do velkoněmecké pospolitosti. V několika málo měsících byly našim velkým cílem vyřešeny všechny problémy malého státu, přes noc zmizely statistice nezájemných, kola továren se roztočila osovou prací. Bylo nám to dáno odměnou za vyplnění našeho poslání. Třetí Velkoněmecká Říše, vybudovaná Vůdcem Adolfem Hitlerem, sjednotila všechna říšskoněmecká území a zorganizovala je novou silou vzkrísleného národa. ...

Dnes se hlásíme k Vůdci Adolfu Hitlerovi, k jeho velkým spolupracovníkům, k jeho hrdinným armádám, k jejich boji, který musí být i naším bojem, i ke konečnému vítězství.

pokračování na další straně

2. aktivita

Karikatura v Protektorátu Čechy a Morava (15 minut)

- Skupinová práce
 - Analýza dobových karikatur

← pokračování z předchozí strany

- Jednotlivé vybrané karikatury zobrazují „nepřátele“ Protektorátu Čechy a Morava. Žáci mají být schopni tyto „nepřátele“ pojmenovat a také vysvětlit, proč jimi vlastně jsou. K dispozici mají několik otázek, které jim při analýze karikatur mohou pomoci.

3. aktivita

Závěrečné shrnutí (10 minut)

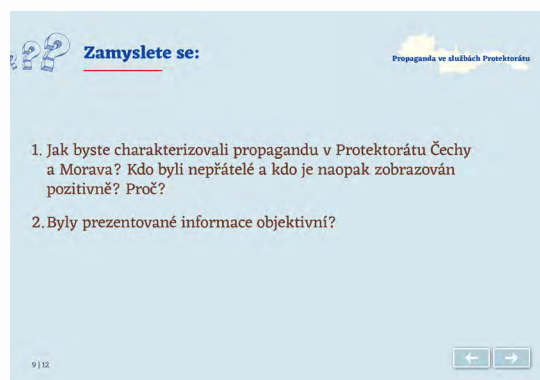
- Diskuse – celá třída společně

Otázky, které můžete položit studentům při závěrečné diskusi:

- Jak byste charakterizovali propagandu Protektorátu Čechy a Morava? Kdo byli nepřátelé a kdo je naopak zobrazován pozitivně? Proč?
- Byly prezentované informace objektivní?

Otázky směřující na skupinovou dynamiku:

- Působily jednotlivé karikatury stejně na všechny členy skupiny? Pokud ne, které byly odlišné a v čem?
- Jak jste se následně ve skupině shodli na jednom výkladu?

- Žáci reflektují získané znalosti, pojmenovávají základní principy protektorátní propagandy a její účel.

Cíl hodiny:

- **Oborová úroveň:**

- Žák je schopen popsat, objasnit a analyzovat základní prvky propagandy v Protektorátu Čechy a Morava.
- Žák je schopen diskutovat o propagandě v Protektorátu, jejích příčinách a východiscích.

- **Kompetenční úroveň:**

- Žák je schopen analyzovat dobové materiály – fotografie a texty.
- Žák je schopen analyzovat a interpretovat karikaturu.

Kontext:

Hodina sestává ze tří aktivit. První aktivita je zaměřena na představení protektorátní propagandy. K tomuto cíli jsme vybrali dobové materiály, které se vztahují k březnovým oslavám vzniku Protektorátu Čechy a Morava. Právě to byla příležitost, kdy se v tisku objevovaly články, které zdůrazňovaly dějinnou nevyhnutelnost připojení českého území zpátky k Německu. Popisuje se zlepšení životní úrovně obyvatel Protektorátu a podobně. Články jsou prostoupeny chválou protektorátního zřízení a vděčností Říši za ochranu. Ve druhé aktivitě žáci charakterizují dobové karikatury, které zobrazují nepřátele nového zřízení. V závěrečné diskusi žáci pojmenovávají prvky protektorátní propagandy, důvody jejího vzniku a její cíle.

1. aktivita: Propaganda v Protektorátu Čechy a Morava – úvod

Fotografie pocházejí z časopisu Světozor (z roku 1941) a zobrazují oslavu druhého výročí založení Protektorátu Čechy a Morava.

Přesné popisky, které se objevily u fotografií, jsou:

■ **Fotografie č. 1:**

„V sobotu 15. března se konala na Václavském náměstí v Praze slavnostní přehlídka oddílů branné moci. Na obrázku je těžký tank, předjíždějící před hlavní tribunu, s níž přihlížel říšský protektor svobodný pán Von Neurath a ostatní zástupci říšských úřadů.“

■ **Fotografie č. 2:**

„Zplnomocněnec branné moci u říšského protektora generál pěchoty Friderici srdečně rozmlouval se státním presidentem dr. E. Háchou za přehlídky na Václavském náměstí.“

■ **Fotografie č. 3:**

„Pohled na hlavní tribunu a na část oddílů defilujících na horní části Václavského náměstí.“

Zdroj: Světozor. č. 12, r. 41, 21. 3. 1941. s. 3.

Světozor byl český obrázkový časopis, vycházející s přestávkami od roku 1834. Založil jej Pavel Josef Šafařík. Cílem tohoto časopisu byla snaha pobavit čtenáře.

Text pochází z časopisu *Dívčí svět* (*Dívčí svět*. Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě. č. 5, r. 2, 8. 3. 1944). Tento časopis vydávalo Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě pro dívky mezi 10–14 lety. Byl to propagandistický časopis, jehož obsah byl přizpůsoben jedinému cíli, a to působit na výchovu mládeže v duchu národněsocialistických idejí.

2. aktivita: Karikatura v Protektorátu Čechy a Morava

Pro analýzu karikatur jsme cíleně zvolili ty, které jednoduše zobrazují „nepřátele“ protektorátní vlády. Jsou jimi londýnská exilová vláda (Edvard Beneš), Sovětský svaz (Stalin) a Židé. Žáci mají možnost porozumět základním ideologickým bojům, které se odehrávaly v mediálním prostoru.

1. karikatura pochází z knihy Radka Žitného „Protektorátní rozhlasový skeč: jak zlomit vaz (nejen) králi komiků“ (R. Žitný, *Protektorátní rozhlasový skeč: jak zlomit vaz (nejen) králi komiků*, Praha: BVD, 2010, s. 113). Autor se ve své knize věnuje specifickému typu propagandy v období Protektorátu Čechy a Morava, a to rozhlasovým skečům. Rozhlasové skeče byly krátké hrané scénky, které byly pravidelně vysílány v rozhlase a jejich tématy bylo například zesměšňovat exilovou vládu, odbojáře, umělce, kteří odešli do zahraničí, nebo celé národy, které bojovali proti Německu. Specificky byli zesměšňováni Židé. Ve své knize Žitný kromě představení jednotlivých rozhlasových skečů a pozadí jejich vzniku a fungování doplňuje svoje texty také právě dobovými karikaturami. Karikatura, kterou jsme vybrali pro analýzu v hodině, zesměšňuje právě exilovou vládu v Londýně a také všechny, kdo se k ní kloní.

2. karikatura pochází z časopisu *Světobzor* (*Světobzor*, č. 3, r. 43, 5. 3. 1943, s. 26.) a byla vydána v roce 1943. Karikatura byla zveřejněna v rámci článku „Bohatství světadílu proti Evropě“, který je zaměřený proti Sovětskému svazu. Autor v článku rozebírá hospodářskou situaci Sovětského svazu, kde sice uznává, že Sovětský svaz vyprodukoval velké množství válečného materiálu, avšak na úkor jeho vlastních lidí, kteří již víc než dvacet let žijí v bídě. „Přes to výkony Sovětů, především množstvím vyrobeného válečného materiálu, působí přímo gigantickým dojmem. Nesmí se však při tom přehlížet, že tato nesmírná množství materiálu byla vymačkána dvacetiletou nejhorší otrockou prací z dvou set milionů lidí Sovětů.“ Článek dále popisuje to, že rozvoj armádního průmyslu byl možný jenom na úkor všech ostatních spotřebních průmyslových odvětví, což způsobilo bídu tamějšího obyvatelstva. Autor dále kritizuje neschopnost Sovětů dostatečně využít potenciál své země. Popsána je tu i zkušenost německých vojáků, kteří vítězně přicházejí do Sovětského svazu a vidí tu jenom tu nejhorší bídu. Článek končí ujištěním čtenářů, že vítězstvím Německa nad Sovětským svazem bude plně využit všechen jeho potenciál pro Novou Evropu. „Německé vítězství na východě poskytuje záruku, že nesmírné hospodářské možnosti sovětského prostoru budou rozhodně zařazeny do Nové Evropy.“ Článek je doplněn také několika dalšími protisovětskými karikaturami.

3. karikatura pochází z publikace „Obrazy nenávisti. Vizualní projevy antisemitismu ve střední Evropě“ (J. Hauser, E. Janáčková [ed.], Obrazy nenávisti. Vizualní projevy antisemitismu ve střední Evropě, Praha: Artefactum, 2020, s. 171). Publikace se zabývá vizualními projevy antijudaismu a antisemitismu ve střední Evropě od středověku po současnost. Hlavní otázkou publikace je, jaká byla role vizuality v rozvoji antisemitských nálad a v politických agendách podněcujících nenávist vůči Židům.

Karikatura, kterou jsme vybrali do hodiny, vyšla v originále bezprostředně po vzniku Protektorátu Čechy a Morava v roce 1939, a to v listu dorostu České obce sokolské a jejím autorem je Dobroslav Haut. Po vzniku Protektorátu došlo v České obci sokolské k personálním změnám a nová oficiální reprezentace byla z různých důvodů loajální k okupační správě a ideologii. Karikatura zachycuje přátelský rozhovor dvou důstojníků – podle uniforem československého a německého. Němec se diví tomu, že ještě tolik obyvatel Čech má rádo Židy: „Zasloužili se snad někdy o osud Československé republiky?“ ptá se Němec. Český důstojník mu odpovídá: „Ano, hlavně o její konec.“ Na této karikatuře je nezvyklé, že zobrazuje jak zástupce branné moci německé, tak československé. Připisování viny židovskému etniku za rozpad československé republiky bylo v dobovém tisku, karikaturách či satíře běžné.

Hodina 6

Vládce mořských hlubin – propaganda v literatuře pro mládež

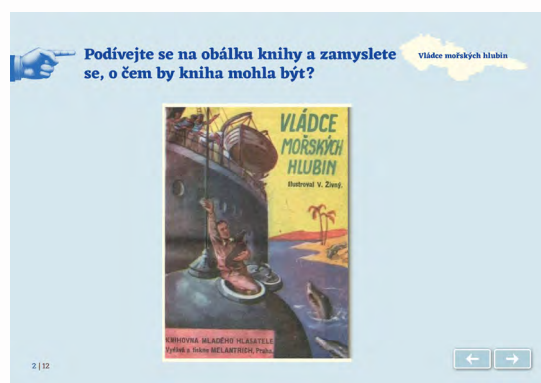
Předmět: Dějepis, Český jazyk a literatura | Čas: 45 minut

Struktura hodiny:

1. aktivita

Analýza ilustrace z knihy
Vládce mořských hlubin
(5 minut)

- Celá třída společně
- Evokační aktivita
- Práce s ilustrací

2. aktivita

Vládce mořských hlubin – obraz doby?
(25 minut)

- Skupinová práce
- Četba ukázky z literárního díla:
Vládce mořských hlubin
- Kontrola odpovědí

Po prezentaci všech odpovědí
otázka pro celou třídu:

Myslíte si, že jste četli
všichni stejné dílo?

- Žáci samostatně pracují s literárním
textem a hledají odpovědi na otázky, které
se k němu vztahují. Na závěr kontrola
jednotlivých odpovědí s učitelem.

Pracovní list A

	Skupina A
1. Popište, o čem je ukázka.	
2. O jaký literární žánr se jedná?	
3. Jak se jmenuje postava, která vlastní postupu výroby slibuje?	
4. Jaké vyplacení (nevyplacení) dostalo Pavla nůž na výrobu stroje, který by proslavoval hlubiny mořských smělých?	
5. Z jaké smetl přídel Pavla dílo, který mu oznámil, že přijímá jeho návrhy na výrobu stroje?	
6. Jak mohl být Pavlovo místo výkonu práce?	
7. Jak se jmenuje záporná postava, která byla přelobována žralokům?	
8. Jak to dopadne? Promluví záporná postava?	

pokračování na další straně

3. aktivita

Závěr (15 minut)

- Celá třída společně
 - Diskuse

Otázky, které můžete položit studentům při závěrečné diskusi:

1. Proč se od sebe jednotlivé verze díla liší?
2. Proč v ukázce A přijde Pavlovi dopis z Francie a proč v ukázce B z Berlína?
3. Proč je v ukázkách Pavlovo místo výkonu práce Marseille, nebo Neapol?
4. Lze ze jmen záporné postavy určit její státní příslušnost? Napadne vás důvod, proč se státní příslušnost záporné postavy v ukázkách změnila?
5. V ukázkách se rozdílně líčí smrt záporné postavy, napadne vás, proč tomu tak bylo?
6. V kterém roce / historickém období mohly jednotlivé verze knihy vyjít?
7. Kromě knih, mohlo docházet k přepisování nebo upravování i v jiných oblastech každodenního života?

- Cílem diskuse je, aby se žáci zamysleli, proč se změnili některé údaje v příběhu a co by se mohlo stát, kdyby autor nic nezměnil – mohla by být jeho kniha i nadále na knižním trhu? A jak souvisí politický režim s obsahem vydávaných knih?

Cíl hodiny:

• Oborová úroveň:

- Žák je schopen posoudit, jaký dopad může mít změna politického režimu na obsah vydávaných literárních děl.
- Žák na základě analýzy literárního díla pojmenuje politické změny v Československu po roce 1939.

• Kompetenční úroveň:

- Žák je schopen porozumět literárnímu textu a podrobit ho kritické analýze.

Kontext:

V rámci této hodiny žáci pracují s jedním dobovým literárním dílem, a to ve dvou verzích – z roku 1934 a 1942. Seznámí se tak s konkrétním příkladem dopadu cenzury a propagandy na literární tvorbu a vydávání literárních děl.

S cenzurou a dohledem nad tiskem, periodickým i neperiodickým, začali němečtí úředníci okamžitě po příjezdu do Protektorátu.

Tisk byl chápán jako nástroj prosazování nové státní politiky a byl mezi obyvateli jedním z nejrozšířenějších masmédií. Z pohledu nové vlády bylo proto zásadní získat jej „pod kontrolu“. O tisku rozhodovaly jak okupační, tak protektorátní úřady, avšak okupační úřady byly nadřazené protektorátním.

První vyhlášky a nařízení omezující svobodu slova se objevily již druhý den po vzniku protektorátu. Vláda vydala výnos o zřízení Tiskové dozorcí služby, která podléhala Tiskovému odboru předsednictva ministerské rady (ta existovala od roku 1938). Byla zřízena také prozatímní služebna Říšského tiskového úřadu. Od září 1939 se začaly konat pravidelné tiskové porady pro české novináře. V rámci těchto porad se čeští novináři setkávali s německými protektorátními úředníky a dozvídali se, co je a co není možné publikovat. Také byl vydán manuál cenzorské práce: „Souborný přehled pro tiskovou přehlídku“, určený především šéfredaktorům, který přesně stanovoval povolené a zakázané obsahy. K významné organizační změně došlo v roce 1942, kdy bylo zřízeno Ministerstvo školství a lidové osvěty, které měl na starosti Emanuel Moravec a pod které spadal také tiskový odbor.

Mezi zakázaná témata patřily: citlivé vojenské informace, jakékoliv informace o domácím nebo zahraničním odboji, komunisté a Židé byli jednoznačnými nepřáteli nového zřízení, bylo zakázáno informovat o čemkoliv ze západních evropských zemí a týkalo se to i umění.

Cenzuře podléhalo vydávání nových knih a také přetiskování knih starších. V knihách se nesmělo objevit nic, co by jakýmkoliv způsobem uráželo německou rasu, dokonce se škrtala i záporná adjektiva, pokud se v knihách vyskytovala v kontextu německého národa. Stejná pravidla platila také pro rozhlasové vysílání a pro tvorbu filmů.

Zdroj: J. Končelík. Dějiny českých médií 20. století. Praha: Portál, 2010, s. 89–92.

J. B. Uhlíř. Protektorát Čechy a Morava v obrazech, Praha: Ottovo nakladatelství, 2008, s. 255–257.

J. M. Troska (1881–1961), vlastním jménem Jan Matzal, byl autorem dobrodružných románů s vědecko-fantastickými motivy. Jeden z nich – Vládce mořských hlubin – existuje ve dvou verzích. Ta první je z roku 1934, ta druhá vznikla v roce 1943.

Zdroj: V. Nežkusil. Výpravy do světa literatury. Literární výchova pro 8. ročník základních škol. Praha: Fortuna Libri, 1993, s. 192–199.

Obsah „Vládce mořských hlubin“ (dle původního vydání)

Příběh začíná u notáře, kde si mladý český inženýr Pavel Holan převezme dopis od svého zesnulého otce. Z listu se Pavel dozvídá, že mu jeho otec zanechal postup výroby slitiny – holanitu, která je velmi odolná, dokáže odolat velkému tlaku a také je dostatečně pevná proti různým nárazům. V dopise se Pavel dále dočetl, že jeho otec chtěl tuto slitinu využít pro stavbu přístroje, pomocí kterého by bylo možné prozkoumat podmořský svět. Prosí tedy Pavla, aby v tomto jeho snu pokračoval a uskutečnil ho. Zároveň však otec v listě vyslovuje přání, aby tato nová odolná slitina nebyla nikdy využita pro vojenské účely.

Pavel pracuje ve strojírenském závodu, tam podle otcova návodu potají slitinu poprvé vyrobí a také testuje její výdrž. Pavel čelí při pokusu o zpracování slitiny několika problémům, proto požádá o pomoc svého kolegu, bývalého spolupracovníka jeho otce. Společně se jim daří o holanitu získávat víc a víc užitečných informací k jeho budoucímu využití pro stavbu podmořského plavidla. Pavlovy pokusy s holanitem neuniknou pozornosti vedení závodu. Ředitel je nadšen Pavlovým objevem a nabízí mu vysoký post v závodu, avšak výzkum a použití holanitu by bylo určeno pro vojenské účely. Pavel tuto nabídku odmítá a hledá podporu pro uskutečnění snu svého otce o probádání podmořského světa jinde. Obchází několik institucí a ministerstev, avšak všude se setkává se stejnou odpovědí, aby svůj vynález poskytl armádě. Pavel ztrácí naději, když potká svého spolužáka z vysoké školy Jiřího Bradu, který pracuje jako obchodní přídělnec na československém velvyslanectví v Paříži. Jiří Pavlovi nabídne, aby sepsal všechno o svém vynálezu a o účelu jeho použití, a tuto jeho zprávu následně předá příslušným autoritám ve Francii. Pavel sepiše zprávu pro Jiřího a pak čeká na výsledek.

Za několik dní Pavel obdrží dopis z Paříže s kladnou odpovědí. Francie má zájem o jeho vynález a o prozkoumání podmořského světa. Továrna pro výrobu podmořského plavidla se nachází v Marseille, a tak Pavel odjíždí do Francie.

Výroba podmořské kupole se zdaří a Pavel s posádkou vyráží na lodi Neptun nejdříve do Středozemního moře, poté dále na východ až k Filipínám, aby prozkoumali podmořský život v těch nejhlubších místech. Elektromechanik, který měl s výpravou vyrazit, však nečekaně umírá. Na poslední chvíli jeho místo zaujme jeho spolubydlicí, který je také elektromechanikem a který byl již dříve obeznámen s postupem výroby kupole. Velitel posádky, nejdřív novému elektromechanikovi nedůvěřuje, ale když vyjde najevo, že je stejně jako Pavel z Československa, Pavel se za něho přimluví a velitel nakonec souhlasí.

Prvních několik ponorů s kupolí je úspěšných. Při jednom ponoru se však bezpečnostní lano, které drželo kupoli, uvnitř které byl Pavel, utrhne. Posádka se obává, že Pavel v hlubinách moře zahynul, naštěstí však mořské proudy vynesly Pavla s kupolí nad hladinu. Na palubě se prošetřuje, jak mohlo k této nehodě dojít. Zjišťuje se, že na kupoli byla uvolněna matka, za kterou byl odpovědný právě elektromechanik, který se k výpravě přidal na poslední chvíli. Podezření, že incident nebyla jenom nehoda, se však nedá dokázat. Pavla čeká další ponor, tentokrát do největší hloubky, do jaké se zatím s kupolí ponořil. Před ponorem celá posádka pečlivě kontroluje kupoli i záchranné lano. Vše se zdá v pořádku, a tak se Pavel vydává na další průzkum. Při ponoru dojde k podmořskému zemětřesení. Při pokusu o vyplutí na hladinu dojde v kupoli k elektrickému zkratu a také k přetržení záchranného lana. Kupole s Pavlem uvnitř je unášena podmořskými proudy daleko od lodě.

Celá posádka se pouští do hledání Pavla, na pomoc jim dokonce připluje i americká loď. Hledání je však marné a začíná se vyšetřovat, jak je možné, že technika opět zklamala. K odhalení pravdy o tom, co se stalo, přispěje kapitán americké lodi, který zachytí zvláštní telegram, který měl být z jeho lodi odeslán. Zjišťuje, že o odeslání telegramu zažádal právě elektrotechnik z lodi Neptun. Elektrotechnik je podroben výslechu, avšak mlčí. Aby promluvil, je uzavřen do klece, která je zavěšena nad mořskou hladinu plnou žraloků. Poté, co se jeden ze žraloků zahryzne do jeho nohy, je elektrotechnik připraven promluvit. Posádka se dozvídá, že lhal o tom, kým je. Dozvídají se jeho pravé jméno a to, že je německé národnosti. Víc neřekne, protože spolkne jed.

Další vyšetřování ukáže, že jeho úkolem bylo sabotovat výpravu, poté poslat telegram jeho spojencům do továrny v Marseille, kteří měli v továrně založit požár, při kterém se chystali ukrást všechny dokumenty o holanitu pro svou vlastní armádní výrobu.

Posádka lodi Neptun se nevzdává naděje, že Pavel přežil, a hledají ho dál.

Pavel skutečně přežil. Poté, co se kopule odtrhla z bezpečnostního lana, byla unášena mořskými proudy a nakonec vyvržena na malém ostrově. Pavel měl s sebou v kupoli vysílačku a sextant, díky kterému byl schopen určit svou geografickou polohu. Několik dní se snaží vysílačkou o spojení, až se mu to jednoho dne povede. Jeho volání o pomoc zachytí právě na Neptunu. Pavel je zachráněn.

Správné odpovědi

2. aktivita: Vládce mořských hlubin – obraz doby?

	Skupina A	Skupina B
Otázka:		
1. Popište, o čem je ukázka.	Viz obsah díla	Viz obsah díla
2. O jaký literární žánr, se jedná?	Vědeckofantastický román / dobrodružný román	Vědeckofantastický román / dobrodružný román
3. Jak se jmenuje postava, která vlastní postup výroby slitiny?	Pavel Holan	Pavel Holan
4. Jaké vyslanectví (velvyslanectví) doručilo Pavlův návrh na výrobu stroje, který by prozkoumával hlubiny světových moří?	Vyslanectví Československé republiky	Vyslanectví Protektorátu Čechy a Morava
5. Z jaké země přišel Pavlovi dopis, který mu oznamoval, že přijímají jeho návrhy na výrobu stroje?	Francie	Německo
6. Jaké mělo být Pavlovo místo výkonu práce?	Marseille	Neapol
7. Jak se jmenovala záporná postava, který byla předhozena žralokům?	Simler / Kaulfersch	Smith
8. Jak to dopadne? Promluví záporná postava?	Postava nepromluví – spolkne jed a zemře.	Postava nepromluví – po kousnutí žralokem umírá na srdeční mrtvici.